DESPRE SUFIXUL VERBAL -ui ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE SUDICE

MARIA MARIN

1. În lucrările de dialectologie se întâlnesc puține observații asupra particularităților zonale privitoare la formarea cuvintelor. Astfel, în TDR, descrierea unităților dialectale ale dacoromânei cuprinde câteva remarci referitoare la subdialectul muntean, între care şi derivarea cu sufixe (Ionică 1984: 187–190), unde nu se vorbeşte însă de sufixe verbale; o serie de observații asupra utilizării şi a frecvenței sufixelor diminutivale sunt prezentate în descrierea subdialectului maramureşean (Vulpe 1984: 345–346); de altfel, graiurile maramureşene reținuseră atenția anterior din acest punct de vedere, un studiu amplu asupra acestui aspect fiind semnat de Ion Faiciuc (Faiciuc 1972); mai recent, subiectul a fost abordat în volumul destinat graiurilor din Sălaj (TD–*Sălaj*); pe baza materialului înregistrat din şase localități, Carmen-Ioana Radu realizează o desriere pertinentă asupra chestiunii (Radu 2017).

Amplul studiu consacrat sufixului *-ui*, semnat de Laura Vasiliu (L. Vasiliu 1967), este cea mai cuprinzătoare şi documentată descriere a particularităților utilizării acestuia în limba română standard, cu o serie de observații judicioase privind varianta populară a limbii române, dar, în afară de indicația *regional* (reg.) însoțind anumite cuvinte, alte referiri propriu-zise la aspecte dialectale lipsesc.

2. În ceea ce priveşte proveniența sufixului verbal *-ui*, reținem că acesta este de origine slavă (desprins din verbe în *-ovati*, cu prezentul în *-ujǫ*, ca *dăruí* < bulg. *darovam*, *obştuí* < bulg. *oštiuvam*, *şăguí* < bulg. *šaguvam se*, cu mențiunea că el apare, între altele, şi la verbe de origine maghiară pătrunse în română prin intermediar slav (de ex. *alduí* < vsl. *alduvam* < magh. *áldani*, *bănuí* < vsl. *banuvam* < magh. *banni* (L. Vasiliu 1967: 113).

Sextil Puşcariu admite că verbele în *-ui* sunt împrumutate din maghiară prin mijlocire slavă într-o perioadă în care românii n-aveau contact direct cu maghiarii, însă nu acceptă ideea bilingvismului românilor cu slavii, aşa cum sugerase anterior Skok 1929: 776–790; 1936–1938: 214–215), argumentând că slavii erau ei bilingvi (Puşcariu 1929–1930: 520–521)[1].

[1] Observații interesante în legătură cu aportul elementelor de origine maghiară în consolidarea sufixului *-ui* în română se găsesc şi în Petrovici 1948: 188–189, precum şi în Rosetti 1950: 88–99.

FD, XXXVIII, Bucureşti, 2019, p. 57–66

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

De subliniat remarca Laurei Vasiliu care susține că „sufixul a fost detaşat de la verbele împrumutate *analizabile* [s.n., M. M.] pentru români: *dăruí* < vsl. *darovati*, față de *dar* sau *miluí* < vsl. *milovati*, față de *milă* (L. Vasiliu, *loc. cit.*).

Reținem, de asemenea, că în textele româneşti vechi derivatele verbale în *-ui* sunt reduse ca număr; dintre cele semnalate amintim doar pe *îngădui* „a consimți, a accepta", atestat în Cazania lui Coresi (Densusianu, HLR, II: 349) şi păstrat până astzi în limba română.

3. Observațiile care urmează au la bază *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice* (DGS)[2] şi, în consecință, fiind vorba de un dicționar d i a l e c t a l, materialul ilustrează e x c l u s i v elemente lexicale dialectale (cuvinte, forme, sensuri) considerate ca atare în dicționarele limbii române (DLR, DM, DEX) sau neatestate până la apariția acestuia.

La o inventariere a verbelor (cuvinte-titlu şi variante) prezente în DGS am constatat că numărul total al acestora este de 3347 (Marin 2019: 263), dintre care, spre deosebire de româna standard, ponderea cea mai mare o au verbele de conjugarea a IV-a, numărând 2092 de unități, ceea ce reprezintă un procent de 62, 49%, adică aproape dublu față de cele de conjugarea I, cu un procent de abia 32, 27%)[3].

4. În vorbirea popular-dialectală una dintre sursele de îmbogățire a inventarului verbelor de conjugarea a IV-a o reprezintă cele în *-ui*, categorie foarte numeroasă şi productivă, înregistrând 310 unități, adică 14,43% din totalul verbelor aparținând clasei cu terminația în *-i*, *-î*[4].

Aşa după cum s-a subliniat deja, „odată constituit, sufixul a fost detaşat de la verbele împrumutate în diversele faze ale limbii [...] şi ca element de derivare a verbelor, mai ales, de la substantive (*fáptă* > *făptuí*, *preț* > *prețuí* (L. Vasiliu 1967: 114), dar şi de la alte părți de vorbire.

4.1. Cele mai multe derivate verbale în *-ui* provin de la nume (în special substantive şi, mai rar, adjective sau numerale). Categoria nominalelor numără 194 de unități ceea ce înseamnă 62,91% din totalul verbelor în *-ui*[5]: *cremuí* „a da cu cremă pe încălțăminte" < *crémă*, *mucuí* [d. nas] „a curge (când omul e răcit)" <

[2] Constatările noastre se referă exclusiv la aria sudică, întrucât nu beneficiem de lucrări similare pentru celelalte zone sau subdialecte ale dacoromânei (cf. Marin 2019: 263).

[3] Statistica privind „*dinamica claselor verbale în româna actuală*", realizată de profesorul Gr. Brâncuş (Brâncuş 2008 [1976]: 12–13) pe baza materialului din *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX, Bucureşti, 1975), evidențiază preponderența numerică a verbelor de conjugarea I în româna actuală, unde „tipul I de conjugare se caracterizează printr-o foarte mare productivitate", verbele în *-a* nu numai că egalează, dar şi depăşesc considerabil pe cele în *-i*.

[4] De observat că şi între verbele în *-i*, *-î* din româna standard o poziție puternică o dețin cele în *-ui* (GALR, I: 557).

[5] Şi în ceea ce priveşte limba comună s-a remarcat „preferința vădită a sufixului *-ui* pentru teme nominale" (L. Vasiliu 1967: 119).

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

muc, *peciuí* „a tăia carnea în p e c i i” < *pécie*[6], *prenuí* „a vântura din nou mărăturile, vinul” < *pre* + *nuí* (< *noí* < *nou*).

În cazul derivării de la teme nominale cu sufixul *-ui*, în general, la trecerea de la substantiv la verb se pierd *întodeauna* finala vocalică sau formată dintr-un diftong şi sufixul temei: *viérme* > *viermuí* [d. fructe] „a face viermi”, *hurdắu* > *hurduí* „a bate laptele închegat (în h u r d ă u)”, *păşúne* > *păşuí* „a duce la păşune; a paşte” ş.a. Foarte rar, accidental, prin această trecere se pierde şi din tema cuvântului de bază: *buruí* **1º** „a curăța de buruieni; a plivi”, sens atestat în Dâmbovița, şi **2º** „a se umple de buruieni; a se îmburuiena”, întâlnit într-un text din județul Tulcea.

În cazul derivatelor nominale, dat fiind specificul dicționarului supus cercetării, este vorba, în primul rând, de substantive denumind realități, activități, obiecte caracteristice lumii rurale, cele mai multe elemente vechi în limbă[7] şi considerabil mai puține neologisme. Substantivele de la care derivă verbele în *-ui* sunt folosite, de regulă, în formă de singular şi, mai rar, de plural: *baci* > *băciui* „a lucra ca baci”, *bârnă* > *bârnui* „a aşeza bârnele pentru a ridica pereții casei”, *caş* > *căşuí* „a scrobi urzeala cu c a ş”, *clipci* s.f. pluralul substantivului *clípcă* „colivie” > *clipciuí* „a bate leațuri la pereții casei de bârne, pentru a fixa tencuiala”; în schimb, forma *sclipciuí*, cu acelaşi sens, poate fi interpretată fie ca variantă a lui *clipciuí*, cu *cl* > *scl* (cf. *sclăbi*, *sclăbuc*), fie ca derivat de la *sclípce* s.f. pl. „leațuri (sau nuiele) care se bat la pereții casei (pentru a se fixa tencuiala)”, *fáță*, pl. *fețe* > *fețuí* „a lipi netezind pereții; a fățui”, *frățuí* „a rupe copilii la porumb; a copili” îşi are originea, indubitabil, în *frați* (formă de plural pentru *frate*) „lăstari la porumb”, atestat în DA, s.v. *fráte* 4º; *sắrmă* > *sârmui* „a (se) bate rețea de sârmă (cu trestie) la pereții casei”, *stup* > *stupuí* „a lua fagurii (cu miere) din stup, omorând albinele”.

Uneori, de la acelaşi substantiv se creează două derivate, unul de la singular şi altul de la plural: *şipcă* > *şipcui*, pl. *şipci* > *şipciuí*, ambele cu sensul „a bate şipci la pereții casei”, *teácă* > *tecuí*, *teci* > *teciuí*, ambele cu sensul „a dezghioca tecile de fasole” ş.a.

O serie bine reprezentată este constituită din derivate provenite de la regionalisme, de regulă, specifice ariei sudice (Oltenia, Muntenia, Dobrogea): *clóță* „cloşcă” > *cloțuí* [d. găini] „a cloci”, *dert* „supărare” > *dertuí* „a se întrista, a se supăra”, *giur* „lemn cu o crăcană la capăt cu care se freacă urzicile fierte, se bat ouăle sau laptele prins” > *giuruí* „a bate laptele prins, a freca urzicile fierte cu g i u r u l”, *pârlắu* 1º „vas mare dintr-un buştean scobit (în formă de cilindru) în care se opăresc rufele, tortul etc.” > *pârluí* „a (se) opări rufele în p â r l ă u”[8], *stici*, variantă a substantivului *ştic* „presă, teasc” > *sticiuí* „a (se) zdrobi strugurii pentru

[6] Cuvântul *peciuí* poate fi interpretat şi ca un derivat de la verbul *pecí*, cu schimbarea elementului derivativ.

[7] Este, de altfel, recunoscut faptul că „temele la care se ataşează sufixul *-ui* sunt în mare majoritate vechi şi foarte vechi (L. Vasiliu 1967: 122).

[8] Verbul *pârluí* figurează în L. Vasiliu 1967: 127 între formele considerate neanalizabile.

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

must, a (se) tescui”, *ţámbră* „scândură folosită la construcţia gardului” > *ţămbruí* „a căptuşi cu ţ a m b r e, cu scânduri galeria unei mine”, *ţanc* „băţ cu care se măsoară, însemnându-se cu câte o crestătură, cantitatea de lapte muls de la oi cu ocazia alcătuirii stânii sau cantitatea de rachiu obţinută la distilarea unui cazan de borhot” > *ţăncuí* „a măsura un lichid cu ţ a n c u l”, *zmíţă* „lână cu firul scurt tunsă de pe miei; miţă” > *zmiţui* „a tunde z m i ţ e l e; a miţui”.

Rareori, substantivul (termen regional) de proveniență a unui derivat nu figurează în DGS: *pălguí* „a vântura sămânţa de grâu (aruncând-o în vânt cu ajutorul unui vas)] derivă, după toate probabilităţile, de la *pấlgă* „oală mică de o jumătate de litru”, termen existent în DLR, s.v. *pấlcă*, provenit din zona Râmnicu Vâlcea şi preluat din *Lexic reg.*, I: 84.

O categorie mai puţin numeroasă este reprezentată de verbe (derivate nominale) caracterizate prin anumite particularităţi fonetice obişnuite sau accidentale: *grăui* < *grâuí* (cu *ă* < *â)* „a treiera a doua oară (după ce s-au scos paiele de pe arie), pentru a separa boabele (de grâu) de spicele (rămase întregi, după treieratul cu cai)”, *hărcuí* < *ărcuí* < *arcuí* „a încovoia, a curba un lemn” (cu *h-* aspirat, cf. *arác* > *harác*, *arcá* > *harcá*, *arípă* > *harípă* ş.a.) (Ionică 1984: 172) sau *călcuí* „a face clacă, a presta clacă (pentru boier)” < *clăcuí* < *clácă* (cu metateza *clă* > *căl* (cf. *clócot* > *cólcot*, *clocotí* > *colcotí* (Ionică 1984: 173).

Datorită evoluţiei fonetice, s-au creat, uneori, omonime provenite de la termeni diferiţi, precum *lăcuí*[1] „a locui” (cu *o* > *ă*) şi *lăcuí*[2] „a lecui” (cu *e* > *ă*) sau *păluí*[1] „a aşeza (rufele puse la spălat) în straturi (cu cenuşă între ele)” < *pálă* „grămadă, strat din ceva aşezat ordonat” şi *păluí*[2] refl. **1º** [d. iarba cosită] „a se zvânta, a se usca, a se păli”; **2º** [d. cereale] „a da în pârg; a se îngălbeni” sau *plăsuí*[1] „a muşuroi porumbul cu p l a s u l”; *plăsuí*[2] „a vântura cerealele, boabele (după treierat) cu ajutorul unei p l a s e”.

În cazul lui *dăinuí*, var. s.v. *dăinăí* „a legăna copilul mic (cântându-i)”, verbul pare a fi derivat din *doini* < *doină*, trecând prin varianta *doinăí* < *dăinui*, cu schimbarea sufixului concurent *-ăi* în *-ui* (cf. L. Vasiliu 1967: 121).

În seria regionalismelor încadrăm şi verbele (derivate de la teme nominale) prefixate cu *în-*/*îm-*, considerate, pe bună dreptate, caracteristice, în special, graiurilor munteneşti (Iordan 1936: 43; Mărgărit 2009: 183 ş. urm.). Majoritatea dintre acestea sunt variante prefixate ale verbelor simple: *îmbârnuí* < *bârnuí*, *împârguí* < *pârguí*, *îndrăcui* < *drăcui*, *înlocuí* < *locuí*, *întencui* < *tencuí* ş.a. Există însă şi forme de acest tip derivate direct din nume (care, după informaţiile noastre) nu cunosc şi forma neprefixată: *înghesuí*, *înşiruí*, *învăluí* ş.a.

Stabilirea numelui sau a elementului nominal de la care s-a creat derivatul în *-ui* este uneori dificilă şi nu întotdeauna soluţia propusă în dicţionare corespunde realităţii.

Burfui este atestat în DGS cu două variante şi cu trei sensuri: **1º** „a scotoci, a cotrobăi”: [În timpul războiului, turcii] *umbla şi* ***burfuia*** *şi vai de lume. Lua burfele, ce găsea*; **2º** refl. „a se nărui, a se surpa”: *Să nu se* ***burfuie*** *pământu, ca să apuce*

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

cetățeni jos [în puț], *să-i omoare*; **3º** var. *borfăí* [la treieratul cu cai] „ a întoarce spicele pe arie, pentru a separa paiele de boabe”: *Şi după ce grohoia* [grâul] *bine, îl mai întorceam cu o lopată, aşa dă jur împrejur, îl* ***borfăíam***.

În DA, *burfuí* apare cu un singur sens şi anume „a face întâia praşilă a porumbului”; cuvântul este considerat sinonim cu *borhăí*, iar pentru etimologie nu se face nici o propunere.

Borhăí este discutat s.v. *burduhăní*, care, la rândul său, este prezentat împreună cu varianta *borhăni* „a sfâșia cu cruzime un animal, precum fac lupii când apucă o vacă”, având şi el ca sinonim pe *borhăí*, verb folosit cu referire la vitele care se împung cu coarnele în burtă până se spintecă. Întreaga discuție din DA se încheie prin a declara toată suita de variante, incluzându-l şi pe *burfuí*, drept derivate din *burduhán*. Fără a ne referi la variantele de sub cuvântul *burduhăní*, în legătură cu care nu avem nici o obiecție, considerăm că ambele verbe, *borfăí*, *burfuí*, sunt derivate de la substantivul *búrfă*, pl. *búrfe* (cf. chiar citatul de sub sensul 1º din DGS) sau *boárfă*, pl. *boárfe*.

În schimb, *borfăí*, discutat în DA separat şi fără nici o trimitere la *burfuí*, este definit **1º** „a despoia pe cineva, luându-i boarfele de pe el”; **2º** „a scotoci, a căuta prin boarfe, a răscoli boarfele” este considerat, pe bună dreptate, derivat din *boárfe* (care, se ştie, are şi varianta *búrfe*, v. DA s.v.).

Aşadar, în DGS, *borfăí* este privit ca variantă a lui *burfuí*, sensurile **2º** şi **3º**, folosite metaforic, se apropie până la confuzie.

4.2. Următorul grup considerat după numărul de elemente derivate este cel al termenilor proveniți din interjecții, totalizând 46 de descendenți, adică 14,83%. Dat fiind caracterul popular-dialectal al DGS, era de aşteptat ca numărul derivatelor onomatopeice să fie mult mai mare, ceea ce, însă, nu se întâmplă întrucât o mulțime dintre derivatele de acest tip atestate în graiurile sudice sunt prezente în dicționarele limbii române şi, în consecință, nu au fost reținute. Pe de altă parte, subliniem că nici în studiul Laurei Vasiliu descendenții din interjecții nu sunt prea numeroşi, ocupând doar un procent de 7% (L. Vasiliu 1967: 119). Situația se explică, parțial, prin faptul că, la nivelul acestei categorii de elemente derivate, variantele în *-ăi*, *-âi* predomină[9].

Aşadar, prezența în DGS a derivatelor verbale în *-ui* de origine onomatopeică se datoreşte fie preferinței pentru anumite forme, construite cu acest sufix, inexistente în dicționare: *a chițuí* [d. iepuri] „a scoate sunete ascuțite specifice speciei”, fie pentru sensul sugestiv special al termenului creat: *a îmbuí* [fig., d. vița de vie] „a da mugurii, a înmuguri”; *uşuí* „a alunga o oaie cu stigătul h â ş t i” a fost reținut în dicționarul dialectal atât pentru sensul deosebit de cel cunoscut al lui *hâşâi* („a alunga o pasăre”), cât şi pentru forma cu *h-* căzut şi cu *â* > *u*; *zdupuí*

[9] Explicația acestei situații se află în însăşi originea interjecțiilor din respectiva categorie: majoritatea derivatelor verbale în *-ui* au căpătat această formă sub influența vocalei din temă: *bubuí* < *bubăi*, *pufuí* < *pufăi* (cu *u–ă* > *u–u* (cf. L. Vasiliu 1967: 119).

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

„a tropăi” a fost preferat în grai datorită „suitei” de vocale *u... u*, mai sugestivă decât *ă... u* din forma *zdupăí* întâlnită în alte surse (atestată în dicţionare tot ca regionalism); *pufuí*, definit în DGS „a tencui” prezintă acest sens special, desprins, probabil din interjecţia, de asemenea, atestată în dicţionare, cu sensul „cuvânt care redă zgomotul produs de lovirea în cădere a unui corp pe o suprafaţă moale”, sens desprins de autorii dicţionarului din citatul care ilustrează cuvântul respectiv: *La noi, după ce le bagă-n şipcă* [casele], *îi dă ca să netezească pământu, îi dă... le* ***pufuiéşte*** *tot cu pământ aşa* (GM, pct. 753), de unde se deduce că este vorba de un al doilea strat de pământ care se aplică, imediat, peste primul încă moale.

4.3. Creaţiile deverbale, reprezentând derivate rezultate prin sufixarea cu *-ui* a unui verb simplu, nesufixat, numără 25 de unităţi, adică 1,19% din totalul verbelor aparţinând acestei categorii.

Posibilităţile de creare a acestei subdiviziuni sunt limitate, reducându-se la adăugarea elementului derivativ *-ui* la verbele simple, primare, nesufixate sau la simpla schimbare de sufix (cu eventuale modificări uşoare de sens): *frânguí* < *frânge*, *pălui*[2] **1º** [d. iarbă] „a se zvânta, a se usca] < *pălí* **3º** refl. [d. brânză, carne etc.] „a (se) zvânta, a (se) usca”, *probuí* „a încerca, a proba” < *probí* „a încerca” (< *probá*), *tărăguí* „a vorbi mult, vrute şi nevrute” < *tărăgăí* „a zăcea, a boli (timp îndelungat)”, *ţipuí* „a ţipa” < *ţipá*. Uneori, sufixul *-ui* se ataşează la una dintre formele flexionare ale verbului matcă: *firuí* „a drăcui” < *fire-ai* (al dracului), *zăcătuí* **1º** „a zăcea, a boli”; **2º** [fig., d. săpunul proaspăt preparat] „ a sta fără să fie mişcat” < *zăcút* sau din *záce* + *-ătuí*, una dintre variantele lui *-ui* (cf. L. Vasiliu 1967: 135–136).

Adesea, stabilirea filiaţiei unei forme verbale în *-ui* este greu de hotărât, fie pentru că aceasta poate proveni din perechea nesufixată, fie direct dintr-o formă nominală[10]: *împilduí* „a discuta în contradictoriu; a se certa” poate proveni din perechea nesufixată, *împildí* „ a avea discuţii în contradictoriu; a se certa” sau din substantivul *împilduiálă* „discuţie în contradictoriu, ceartă”.

Alteori, precizarea originii unui termen este cu atât mai dificilă, cu cât soluţiile propuse sunt contradictorii: *leşuí* „a leşina”, întâlnit în DGS cu o mulţime de atestări din Oltenia (localităţi din Vâlcea, Dolj, Olt) şi în Muntenia (judeţele Argeş, Olt), cu o familie de termeni bogată: *leşuială* „stare de leşin”, *leşuít* „leşinat (de foame)” şi cu etimonul stabilit de către DA, după părerea noastră, clar, în cuvântul *leş* „greutate la inimă, leşin”, atestat în DDRF şi, apoi, în Pamfile, B., 42), a continuat să suscite discuţii şi să provoace semne de întrebare referitor la etimologie[11].

[10] O situaţie similară este exemplificată de L. Vasiliu (1967: 118): *căpăstruí* < *căpăstrá* sau *căpăstruí* < *căpăstru*.

[11] L. Vasiliu 1967: 119, citându-l pe Alf Lombard 1955, îşi pune întrebarea cum s-a putut trece de la sufixul *-ina* (din *leşina*) la *-ui* (din *leşui*); autoarea se miră de propunerea lui Alf Lombard de a-l considera, eventual, pe *leşui* un împrumut din magh. *lesni*, sugestie formulată, de altfel, şi în DA, aşa după cum ea însăşi se întreabă dacă n-ar putea să fie un derivat de la *leşie*.

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

5. O chestiune discutată în general sau cu referire la o anumită categorie dintre derivatele în *-ui* (nominale, onomatopeice, deverbale) sau cu privire la unele dintre variantele sufixului *-ui* precedat de *-l-* (*-ălui*, *-eluí*, *-iluí*, *-uluí*) are în vedere conținutul semantic al sufixului.

5.1. Se consideră, pe de o parte, că, atunci când formează derivate de la temele nominale şi de la interjecții, sufixul are valoare semantică (L. Vasiliu 1967: 123). Urmărind cu atenție materialul din DGS, dar şi exemplele şi întreaga discuție din articolul citat, se pare că afirmația nu se susține în totalitate, ci doar, eventual, în anumite puncte şi numai în unele cazuri. Din exemplele discutate deja pentru cele trei categorii de verbe derivate cu *-ui* se pot constata următoarele situații.

5.1.1. Atunci când derivarea se referă la nume şi la interjecții, acțiunea, starea etc. exprimate de verbul rezultat prin sufixare se desfăşoară sau are loc *în legătură cu obiectul sau elementul exprimat prin tema cuvântului supus derivării*, care poate fi *intermediar, agent, obiect propriu-zis, rezultat*, respectiv, poate fi *nume de acțiune sau de ocupație, nume de obiecte concrete, adjective, interjecții*, deci se poate spune că ***-ui*** *are doar rolul de a conferi sens, valoare verbală numelui ori interjecției*: *cárne* > *cărnuí* **1º** „a curăța de carne pieile înainte de tăbăcit”; **2º** „a scoate, a desface carnea de pe oasele mari (la sacrificarea unui animal)”, *grésie* > *gresuí* „a ascuți coasa cu gresia”, *hop/hup* > *hupuí* „a sălta oamenii pe brațe în cadrul obiceiurilor de Sfântul Ion, strigând *hop*, *hop*”, *țúțu* „leagăn” > *țuțuí* „a legăna copilul mic dându-l în ț u ț u”. Aşadar, sensul propriu-zis al derivatului nu este conferit de sufixul în sine, ci de elementul de la care derivă acest termen, sufixul are doar rolul *morfologic* de a transforma numele sau interjecția în verb.

5.1.2. Nici în cazul derivatelor deverbale „sufixul nu are un conținut semantic distinct” (L. Vasiliu 1967: 123).

Aşa cum reiese din cele prezentate mai sus (sub **4.5.**), inclusiv din exemplele citate, eventualele modificări intervenite prin trecerea de la un verb la altul se rezumă la schimbarea conjugării, deci, se poate spune că este vorba, şi de această dată, de o modificare doar în plan m o r f o l o g i c: *frânge* (conjug. a III-a, cu sensul cunoscut) > *frânguí* (conjug. a IV-a), glosat „ a frânge, a rupe”, *țipá* (conjug. I) „ a striga cu glas tare şi ascuțit” > *țipuí* (conjug. a IV-a) „a țipa”.

6. Un alt punct de vedere prin care pot fi clasificate verbele în *-ui*, *-ălui* (*-eluí*, *-iluí*, *-uluí* etc.) este cel al originii elementelor (verbelor) rezultate prin sufixare.

6.1. Cele trei grupuri discutate deja (nominale, onomatopeice, deverbale), reprezentând 265 de termeni (adică 85, 48%) sunt toate formate pe terenul limbii române de la cuvinte româneşti.

6.2. Un grup relativ restrâns (comparativ cu cel al formațiilor româneşti), respectiv 43 de elemente (13,87%), este constituit din cuvinte împrumutate ca atare, în diverse perioade ale evoluției limbii române, (şi adaptate sistemului acesteia) din limbile maghiară, slavă veche sau din diferite limbi slave, din germană etc., având, de multe ori, sensuri care nu se suprapun decât parțial cu sensul originar.

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

6.2.1. Cele mai numeroase sunt elementele de origine m a g h i a r ă, numărând 18 cuvinte (41,86%), dintre care amintim doar câteva: *bănuí* (< magh. *bán*) **1º** „a socoti, a evalua, a aprecia”; **2º** „a nu fi sigur, a se îndoi”; **3º** „a avea înclinație, atracție (spre ceva); **4º** „ a tinde să se răstoarne; a se înclina”, *bizuí* (< magh. *bizni*) **1º** „a învinge, a birui”; **2º** refl. „a fi sigur de ceva; a avea siguranță”, *mântuí* (< magh. *ment*) „a se termina”, *mistuí* (< magh. *emészt*) **1º** „a mesteca mâncarea în gură”; **2º** refl. „a se dizolva”; **3º** „a fi acoperit total, a nu se mai vedea”, *răgăduí* (< magh. *ragad*) „a boli; a rămâne suferind” ş. a.

6.2.2. Al doilea grup (considerat din punct de vedere numeric) – 9 cuvinte, adică 20,93%) este format din elementele provenite din slavă veche, bulgară, ucraineană, sârbă: *întencuí* < *în* + *tencuí* (< ucr. *tyn'kuvaty*), *jupuí* (< bg. *župia*) **1º** „a curăța, a desface pănuşile de pe ştiulete”; **2º** „a curăța penele de pe o pasăre; a jumuli”, *pecetluí* (slv. *pečatĭlěti*) [d. albine] „a acoperi cu ceară alveolele fagurilor”, *străduí* (< slv. *stradati*) „a necăji, a chinui, a tortura”, *zviduí* (< ucr. *izvidati*) „a (se) vindeca, a (se) însănătoşi”.

6.2.3. Alte împrumuturi (latine târzii, germane etc.) sunt reprezentate doar prin unu-două cuvinte, ca, de exemplu, *abțiguí* (probabil germ. *abziehen*, prin apropiere de *Abzug*, v. DELR, I, s.v.) refl. „a se ameți de băutură; a se chercheli”, *rictuí* (< germ. *richten*) „a curăța buştenii de crengi”.

6.3. Pe lângă împrumuturile sigure, în DGS se întâlnesc şi situații pentru care etimologiile propuse, sugerate sau presupuse nu pot fi acceptate.

Verbul *cinuí* este întrebuințat în dicționarul nostru în formă activă, tranzitivă „a spăla, a îngriji”: *Nu-şi* ***cinuie*** *corpu, e murdar* şi reflexivă „a se spăla” este preluat din ALRR–Munt. şi Dobr., I, h. 215, pct. 816 – Mereni, comuna Conțeşti, Db). În DA, cuvântul apare s.v. *ciná*, ca variantă de conjugarea a IV-a, ipostază în care este discutat şi de L. Vasiliu 1967: 120.

Cuvântul *cinuí* din DGS este clar că semantic nu poate fi înrudit cu *ciná*, ci, de fapt, reprezintă o variantă formală simplificată a lui *cinătuí* (neatestat în dicționarul graiurilor sudice), întâlnit în DA s.v., semnificând „a curăța de pene şi de puf, a jumuli o pasăre; a pregăti pentru pus la foc o pasăre sau un peşte”, atestat în diverse surse, dar şi în TDRG, cu semnalări din Moldova, Bucovina şi Maramureş (v. DA, s.v.). Cuvântul reprezintă un derivat cu sufixul *-ui* din magh. *csinált*, participiul verbului *csinálni* „a face, a pregăti”.

6.4. Pentru câteva dintre verbele construite cu sufixul *-ui* (inexistente în dicționare) nu am reuşit să aflăm/să identificăm etimonul. Astfel, *alibzuí* refl. [d. scânduri] „a se îmbina”: *Se bate cu maiu* [pământul, pe partea de jos a camerei] ***să se alibzuie***, *să se netezească, să se apropie două blăni* (exemplu preluat din NALR–Olt., pct. 905 – Gorj), întâlnit, în acelaşi punct (905) din Gorj, sub forma de participiu *alizguít*, cu un sens diferit, „netezit bine, dat la rindea” (atestare neluată în seamă de către cercetătorii care au fişat materialul pentru DGS şi, în consecință, neinclus în lucrare) nu mai este atestat în alte izvoare.

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

7. Discuțiile şi observațiile asupra materialului lexical din DGS s-ar putea continua cu o mulțime de alte caracteristici privind bogăția şi varietatea acestuia, cu valoarea şi implicațiile semantice dezvoltate prin folosirea sufixului verbal *-ui*, dar şi în legătură cu prezența unor categorii de elemente compuse ale sufixului: *-ălui*, *-elui*, *-ilui*, *-olui*, *-ului*, *-ătui*, *-ăzui* etc. etc. (cf. L. Vasiliu, 1967: 126–138), formații folosite în diverse variante condiționate de originea termenilor (împrumutați) sau de contextul fonetic în care sunt utilizate.

Toate acestea, precum şi o serie de reveniri asupra unor termeni neelucidați din punct de vedere etimologic ne obligă să continuăm, într-o altă intervenție, discuțiile în legătură cu sufixul *-ui* aşa cum este întâlnit în materialul lexical din DGS.

BIBLIOGRAFIE

ALRR–Munt. Dobr., I = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia şi Dobrogea*, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996.

Brâncuş 2008 [1976] = Gr. Brâncuş, *Productivitatea conjugărilor în româna actuală*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XXVII, 5, p. 485–492, republicat în Gr. Brâncuş, *Studii de istorie a limbii române*, II, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 11–17.

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1948.

DDRF = Frederic Damé, *Nouveau Dictionnaire roumain-français*, vol. I–IV, Bucarest, 1893–1895.

DELR, I = *Dicționarul etimologic al limbii române.* Volumul I, *A–B*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2011.

Densusianu, HLR, II = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue Roumaine*, Tome II. *Le seizième siècle*, Paris, Librairie Ernest Letoux, 1938.

DEX 1975 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", DEX. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția I, Bucureşti.

DEX = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", DEX. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Bucureşti, 1996.

DGS = *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha. Coordonator: Maria Marin, Bucureşti, Editura Academiei Române, vol. I (literele *A–C*), 2009; vol. II (literele *D–O*), 2010; vol. III (literele *P–Z*), 2011.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Bucureşti, 1965–2010.

Faiciuc 1983 = Ion Faiciuc, *Derivate cu sufixul diminutival -uc în Maramureş*, în „Cercetări de lingvistică", 17, 1, p. 99–109.

GALR = *Gramatica limbii române.* I. *Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

GM = *Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1999.

Ionică 1984 = Ion Ionică, *Subdialectul muntean*, în *Tratat*, p. 163–208.

Iordan 1936 = Iorgu Iordan, *Compuse româneşti cu în-*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", III, p. 57–117.

Lexic reg. = *Lexic regional*, I, redactor coordonator: Gh. Bulgăr, 1960.

Lombard 1955 = Alf Lombard, *Le verbe roumain*, vol. II, *Étude morphologique*, II, Lund, 1955.

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)

Marin 2019 = Maria Marin, *Despre unele particularităţi ale utilizării formelor de conjugare în graiurile dacoromâne sudice*, în *Omagiu profesorului Grigore Brâncuş la 90 de ani*, Editori: Gh. Chivu, Cătălina Vătăşescu, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 269–273.
Mărgărit 2009 = Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor munteneşti actuale*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
NALR–Olt. = *Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică şi Valeriu Rusu, vol. I–V, Bucureşti, Editura Academiei, 1967–1984.
Pamfile, B. = Tudor Pamfile, *Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări după datinile şi credinţele poporului român*, adunate din comuna Ţepu (Tecuciu) de..., Bucureşti, 1911.
Petrovici 1948 = E. Petrovici, *Sufixul -ui al verbelor de origine maghiară*, în „Dacoromania", XI, p. 188–190.
Puşcariu 1929–1930 = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor*, în „Dacoromania", VI, 1929–1930 p. 520–521.
Radu 2017 = Carmen-Ioana Radu, *Sistemul diminutivelor în graiul sălăjean*, în TD–*Sălaj*, p. 58–64.
Rosetti 1950 = Al. Rosetti, *Împrumuturi maghiare prin intermediul slav*, în „Studii şi cercetări lingvistice", I, p. 88–90.
Skok 1929 = P. Skok, *Des rapports linguistiques slavo-roumains*, în „Slavia" VIII (1929), p. 776–790.
TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bucureşti, 1895–1925.
TD–*Sălaj* = Maria Marin (coord.), Mihai Conţiu, Bogdan Marinescu, Carmen-Ioana Radu, Marilena Tiugan, *Graiurile din Sălaj*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2017.
Tratat = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator Valeriu Rusu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.
L. Vasiliu 1967 = Laura Vasiliu, *Sufixul verbal -ui şi compusele lui*, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1967, p. 113–142.
Vulpe 1984 = Magdalena Vulpe, *Subdialectul maramureşean*, în *Tratat*, p. 320–354.

ABOUT THE *-ui* VERBAL SUFFIX IN DACO-ROMANIAN SOUTH SUBDIALECTS

ABSTRACT

The article tries to describe the usage of the *-ui* verbal suffix in the dialectal variant from Oltenia (Lesser Wallachia), Muntenia (Greater Wallachia) and Dobruja as reflected in *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice (Dictionary of Daco-Romanian South Subdialects)* (DGS).

After a short presentation of the history of this derivative element, we discuss and explain different specific situations that were encountered in the gathered material; this, we can show its richness, variety and importance for revealing some new aspects of dialectal variants, in general, and of south subdialects, in particular.

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A30954
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:46 UTC)